

Шмілик І. Д.,
кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри української мови
Національного університету «Львівська політехніка»

ВАРІАНТНІ ВІДМІНКОВІ ФОРМИ ОСОБОВИХ ЗАЙМЕННИКІВ Я, ТИ В ПОЕТИЧНІЙ ТВОРЧОСТІ КАМЕНЯРА

Анотація. У статті подано різні підходи до тлумачення займенника як частини мови (за сучасними українськими мовознавчими студіями): *традиційний підхід*, за яким займенники – це самостійна, змінна частина мови з частинимовним значенням дійсності (вказує на предмети, ознаки та кількість, але не називає їх); *нетрадиційний підхід*, за яким займенник не формує окремої частини мови, а є підкласом іменника, прикметника, числівника або прислівника. Не розглядав такої частини мови О. Потебня. І. Кучеренко, В. Горпинич, І. Вихованець, К. Городенська не вважають займенник самостійною частиною мови. На думку мовознавців, ті слова, які традиційно називають займенниками, мають належати або до іменників, або до прикметників, або до числівників, або до прислівників. У статті дотримано традиційного погляду, оскільки в мовознавчих працях кінця XIX – початку XX ст. займенник – це окрема частина мови. У дослідженні зазначено, що українська мова кінця XIX – початку XX ст., на відміну від сучасної, репрезентує два типи відмінювання займенників – східноукраїнський та західноукраїнський, що зумовило наявність варіантних форм. Такі варіантні займенникові форми простежено і в творчості Каменяра. У статті описано варіантні відмінкові форми особових займенників *я, ти*. Зазначено джерельну базу – це всі прижиттєві збірки Каменяра: “Баляды и рассказы” (1876), “З вершин і низин” (1887, 1893), “Зівяле листе” (1896, 1911), “Мій ізмарагд” (1898), “Давне і нове” (1911), “Із днів журби” (1900), “Semper tūro” (1906), “Із літ моєї молодости” (1914). В аналізованих поетичних творах І. Франка засвідчено використання варіантних форм займенника *я*, зокрема у формі родового та знахідного відмінків – *мене / мя*, у формі давального – *мені / міні / мні / ми / д’міні / ко мні*, у формі орудного – *мною/мною*. Також описано варіантні відмінкові форми особового займенника *ти*, а саме: у родовому та знахідному відмінках досліджувані поетичні збірки І. Франка репрезентують використання форми *тебе*, однак зафіксовано два випадки вживання енклітичної форми *тя* в знахідному відмінку. Давальний відмінок – форми *тобі/ти*, а також орудний відмінок – *тобою/тобов*. Такі варіантні форми зумовлено впливом говорів галицько-буковинської групи, а також підпорядкуванням норм західноукраїнського варіанта літературної мови.

Ключові слова: І. Франко, Каменяр, поезія, прижиттєві збірки, особові займенники *я, ти*, відмінювання займенників, варіантні форми слова.

Займенники утворюють особливу систему слів-субститутивів (слів-замінників), які виявляють значеннєву, морфологічну та синтаксичну спільність із відповідними частинами мови. У сучасних українських мовознавчих студіях існують різні під-

ходи до тлумачення займенника як частини мови: 1) *традиційний*, за яким це особливий клас слів, позбавлений конкретно виявленого матеріального змісту; він, як еквівалент іменника, прикметника і числівника, дає найзагальніше уявлення про предметність, ознаку й число. Таких поглядів дотримувалися Є. Тимченко, С. Смаль-Стоцький, Ф. Гартнер, В. Сімович, О. Курило, Ю. Шевельов, І. Керницький, І. Матвіяс, М. Леоннова, М. Плющ. Як окремий лексико-граматичний клас слів, займенники виділяють на підставі критеріїв, за яким здійснено класифікацію частин мови. Зокрема:

- *семантичний критерій*. Займенник указує на певні предмети, явища, ознаки, кількість, не називаючи їх. Ця частина мови не має свого постійного лексичного значення, а лише набуває змісту тих слів, замість яких ужито займенник. Наприклад, займенник *він* може означати особу чи будь-який предмет, займенник *стільки* передає певну кількість. Відповідні лексичні одиниці об’єднуються у складі однієї частини мови на основі спільної для них функції заміщення слів. Цю функцію займенників називають вказівною, або дійсничною (гр. *deixis* – вказівка). Отже, частинимовне значення займенника – вказівність (дійсничність).

- *морфологічний критерій*. Займенники відповідно до граматичних значень, особливостей словозміни та синтаксичних функцій співвідносні з:

- іменниками, тобто це займенники, що виражають узагальнено-предметне значення (*я, ми, ти, він, вона, воно, вони, себе, хто, що, ніхто, ніщо, дехто, децо, абихто, хтось, щось, будь-хто, будь-що, казна-що, казна-хто, хтозна-хто, хтозна-що*);
- прикметниками, тобто це займенники, що узагальнено виражають ознаку предмета (*мій, наш, твій, ваш, свій, їхній, який, котрий, чий, цей, той, такий, весь, сам, самий, нічий, нікотрий, якийсь, чийсь, казна-який, казна-чий*);
- числівниками, тобто це займенники з узагальнено-кількісним значенням (*скільки, стільки, ніскільки*) [1, с. 318].

Морфологічні категорії в кожного розряду можуть відрізнятися; не всі займенники одного розряду мають однакові морфологічні категорії.

- *синтаксичний критерій*. Займенник виконує будь-яку синтаксичну функцію. Типова функція – це підмет (*Ти знаєш, що ти людина*), означення (*Любов царюватиме в кожному домі*), додаток (*Я думаю про нього*). Нетипова функція – присудок (*Він нічий*), обставина (*Моя любове! Я перед тобою! Бери мене в свої блаженні сни!* (Л. Костенко)) [2, с. 141; 3, с. 104];

- *словотвірний критерій*. Здебільшого займенники є первісними словами. Можуть утворюватися префіксальним способом (*хто – ніхто*), постфіксальним (*хто – хтось, що – що-небудь*).

Від деяких займенників можуть творитися здрібніло-пестливі форми із суфіксами *-еньк-*, *-есеньк-*: *усенький*, *такенький*, *такесенький* [2, с. 142].

Отже, займенник – це самостійна, змінна частина мови з частиномовним значенням дійсності (вказує на предмети, ознаки та кількість, але не називає їх).

2) *нетрадиційний* (основою слугує функціональний критерій аналізу), за яким займенник не формує окремої частини мови, а є підкласом іменника, прикметника, числівника або прислівника. Відповідно, не розглядав такої частини мови О. Потебня, натомість І. Кучеренко, В. Горпинич, І. Вихованець, К. Городенська не вважають займенник самостійною частиною мови. На їхню думку, ті слова, які традиційно називають займенниками, мають належати або до іменників, або до прикметників, або до числівників, або до прислівників. Зокрема, займенники, які замінюють іменники, мають належати до іменників (особові; пит.-відн. *хто?*, *що?*; заперечні, утворені від *хто*, *що*; неозначені, утворені від *хто*, *що*), займенники, які замінюють прикметники, мають належати до прикметників (вказівні, крім *стільки*; присвійні, означальні, пит.-відн., крім *хто?*, *що?*, *скільки?*). І. Вихованець та К. Городенська у «Теоретичній морфології української мови» виділяють 4 типи займенникових слів: займенникові іменники, займенникові прикметники, займенникові числівники, займенникові прислівники [4; 5; 1]. «Морфологічно займенникові слова (відповідні їхні групи) дублюють іменник, прикметник, числівник або прислівник, характеризуючись наявністю граматичних категорій відмінка, числа і роду (займенникові іменники та займенникові прикметники), наявністю тільки категорії відмінка й нівеляцією категорій тільки числа й роду (займенникові числівники) і морфологічною незмінністю (займенникові прислівники)» [6, с. 184]. Отже, займенникові слова – це підкласи іменника, прикметника, числівника або прислівника, конкретні репрезентанти яких вказують на все те, що має стосунок до безпосереднього акту мовлення.

Ми дотримуємося традиційного погляду, оскільки в мовознавчих працях кінця XIX – початку XX ст. займенник – це окрема частина мови та, як зауважив Ю. Шевельов, його особливістю є те, що він «набирає конкретного (предметового) значення – і кожного разу іншого – тільки в конкретних ситуаціях» [7, с. 298].

Мета цього наукового дослідження – описати варіантні відмінкові форми особових займенників *я*, *ти*. **Завдання** – зазначити переваги вживання форм у різних збірках, вказати динаміку у використанні, порівнюючи зі збірками наступних видань, а також виявити всі можливі варіантні форми. **Джерельною базою** послужили лише прижиттєві видання, зокрема такі збірки Каменяра: «Баляды и рассказы» (1876), «3 вершин і низин» (1887, 1893), «Зівяле листе» (1896, 1911), «Мій ізмарагд» (1898), «Давне і нове» (1911), «Із днів журби» (1900), «Semper tiro» (1906), «Із літ моєї молодости» (1914). Тема наукового дослідження є **актуальною**, оскільки в мовознавстві ще не було ґрунтовно описано варіантних відмінкових форм особових займенників у прижиттєвих виданнях І. Франка. Аналіз такого матеріалу може слугувати основою для майбутніх напрацювань, які стосуватимуться мови творів Каменяра.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Українська мова кінця XIX – початку XX ст., на відміну від сучасної, репрезентує два типи відмінювання займенників –

східноукраїнський [8] та західноукраїнський [9], що зумовило наявність варіантних форм. Варіантні займенникові форми простежуємо і в творчості Каменяра.

Варіантні відмінкові форми займенника я. У родовому та знахідному відмінках аналізовані поетичні твори І. Франка засвідчують використання варіантних форм особового займенника *я*. Зокрема, у поезіях широко представлено форму *мене*, яка була відома в українській мові XIV–XVII ст. [10, с. 242; 11, с. 123; 12, с. 101; 13, с. 89], характерна для української мови кінця XIX – початку XX ст. [14, с. 208; 9, с. 84; 8, с. 111] та закріпилася в сучасній [15, с. 141], наприклад: *Нехай ся явить До мене на учту велику* (ЗВН 1887, с. 7); *Біль німий мене більше лякає* (ЗЛ 1896, с. 13); *Та в мене друзів щирих много єсть* (МІ 1898, с. 66); *В тій хвилі згадуєш мене* (ІДЖ 1900, с. 6); *Та яким мене создав ти, То таким мене і маєш* (СТ 1906, с. 124); *Коли любить мене не стане сам негідний* (ДН 1911, с. 4) тощо.

Однак поезії ранніх збірок «Баляды и рассказы» (1876), «3 вершин і низин» (1887, 1893) репрезентують вживання давньої енклітичної форми *мя* у знахідному відмінку: *А чимь то ты счарувала мя* (БР 1876, с. 16); *Чудний звук мя зве кудись* (ЗВН 1887, с. 19; 1887, с. 21); *Ходи сюди! Бери мя!* (ЗВН 1887, с. 215; 1893, с. 371), які характерні для південно-західних говорів [14, с. 209; див. також: 16, с. 119–120; 17, с. 14–15].

У давальному відмінку досліджувані поезії І. Франка засвідчують сучасну українську форму *мені*, яка є нормативною і для української мови XIX–початку XX ст. [8, с. 111; 9, с. 84]; зокрема, її виявляємо в збірках:

– «3 вершин і низин» (1887): *Таж він підкопує мені Найліпший дохід* (ЗВН 1887, с. 114); *Чого ви шию самохоть Все пхаєте мені у сить?* (ЗВН 1887, с. 115); *А мій ржондця про отсі Події не сказав і слова Мені!* (ЗВН 1887, с. 142); *І мені Здаєсь, брати мої кохані, Що був би гріх* (ЗВН 1887, с. 231);

– «Semper tiro» (1906): *Лиш ліс отой пахучими вітками Махав мені* (СТ 1906, с. 21); *Чи метелик, чи горобчик, Чи рожевий, гарний хлопчик Мені спати не дає?* (СТ 1906, с. 69); *Він дав мені весь світ у владу* (СТ 1906, с. 99); *Все, що є, чому є й по що, Видно скрізь мені самому* (СТ 1906, с. 125);

– «Давне і нове» (1911): *І ти ж рідня мені!* (ДН 1911, с. 4); *Вже не мені в нові світи летіти!* (ДН 1911, с. 13); *І до мойого порога Прийшов, захтів служить мені* (ДН 1911, с. 14); *З усміхом чернець мені відмовив* (ДН 1911, с. 4 3) тощо. Цю ж форму фіксують пам'ятки української мови. Форма *мен* найраніше засвідчена у XV ст., але частіше трапляється в українських текстах з XVI–XVII ст. [18, с. 152; 13, с. 89–90]. Форми *міні*, *мини* є фонетичними варіантами *мені* та поширені в говорах південно-західного наріччя [19, с. 262; 20, с. 6].

Аналізовані поетичні твори І. Франка широко репрезентують варіантну діалектну форму *міні*, яка зумовлена фонетичними змінами:

– у збірці «3 вершин і низин» (1887): *Хто люд міні псує в селі* (ЗВН 1887, с. 93); *Та кошта рана Путе міні за світків твох!* (ЗВН 1887, с. 213); *А хто міні зробив що зле* (ЗВН 1887, с. 225) тощо;

– у збірці «Зівяле листе» (1896): *Часом здаєсь міні, що та дуца живая Квилить* (ЗЛ 1896, с. 14); *Нераз у сні являє ся міні* (ЗЛ 1896, с. 28); *Не жаль міні цвіту* (ЗЛ 1896, с. 48); *Ох, навіть рай міні пеклом стане!* (ЗЛ 1896, с. 104) тощо;

– у збірці «Мій Ізмарагд» (1898): *Вже не міні в нові світи летіти!* (МІ 1898, с. 3), *Зробив ти добре діло: Міні летіть*

велів! (МІ 1898, с. 77); **Міні** дав його твої генерал Птоломеї (МІ 1898, с. 113); *Ще рік міні блукати по землі* (МІ 1898, с. 156) тощо.

Як зазначила О. Шпити, «повна форма *минѣ* (*мѣнѣ*) поступово витісняла форму без редукованого *миѣ*» [13, с. 89], однак, збереглася в закарпатських та бойківських говірках, що є органічним рефлексом давньої форми [18, с. 152]. Натомість у поетичних творах І. Франка фіксуємо вживання форми **мні** в давальному відмінку у ранніх виданнях (зумовлено фонетичними змінами): *Дай мні огню* (ЗВН 1887, с. 7), *Що ж се за нова зоря Мні заблїсла нині?* (ЗВН 1887, с. 19), *Синку, крїти ся! Вона мні твердила* (ЗВН 1887, с. 37), *Но все ж ваш дар непрошений Глубоко душу мні ранить* (ЗВН 1887, с. 41), *Зумів мні шкоду нанести* (ЗВН 1887, с. 165); у місцевому відмінку – у пізніших збірках «Мій Ізмарагд» (1898) та «Semper tūo» (1911): **На мні** зупинив свої очі ясні (МІ 1898, с. 63), *Повірів ти словам, Що в мні є перла* (МІ 1898, с. 78); *сама... зневірившись у мні* (СТ 1906, с. 40); *Душа в мні похила, повзка мов бурян* (СТ 1906, с. 93).

У виданнях та перевиданнях поезій І. Франка виявляємо читання у виборі займенникових форм. У збірці «Баляды и рассказы» (1876) фіксуємо варіантні форми *мені* і *мні* в межах одного твору, а в доповненому виданні збірки «Із літ моєї молодости» (1914) письменник відмовляється від форми *мні*: *Вмираючи, менѣ тягаръ онѣ наложивъ...И впали въ серце мнѣ слова тѣ, мовъ скала* (БР 1876, с. 21) / *Вмираючи мені Тягар він наложив...І впали в груди мені Слова ті мов скала* (ЛІМ 1914, с. 84). У збірці «З вершин і низин» (1887) репрезентовано паралельне вживання форм *мені/міні/мні*, натомість у перевиданні 1893 року виявляємо заміну *мені* на діалектну *міні*: *Дай і міні* (ЗВН 1893, с. 4); *міні в тюрмі аж серце мліє* (ЗВН 1893, с. 16); заміну однієї діалектної форми на іншу (*мні* → *міні*): *Що ж се за нова зоря міні блїсла нині?* (ЗВН 1893, с. 21); *Ваш дар непрошений глубоко груди міні ранить* (ЗВН 1893, с. 41); *Міні ти твердила* (ЗВН 1893, с. 63) тощо. Однак у пізніших перевиданнях своїх поезій І. Франко відмовився від діалектної форми *міні* на користь сучасної *мені*; таку заміну фіксуємо у творах із збірки «Давнє і нове» (1911): *А вчора сам ти докоряв мені* (с. 81); *Скажіть мені те тайне слово?* (с. 102); *Дасть безсмерте ї мені* (с. 114) ← *А вчора сам ти докоряв міні* (МІ 1898, с. 84); *Скажіть міні те тайне слово* (МІ 1898, с. 91); *Дасть безсмерте ї міні!* (МІ 1898, с. 111) тощо.

Енклітичну форму *ми* в давальному відмінку репрезентовано в ранніх поетичних творах із збірки «Баляды и рассказы» (1876), яку за можливості І. Франко послідовно замінював на нормативну *мені* в доповненому перевиданні 1914 року («Із літ моєї молодости»): *Хоть радъ я зъ побѣды, – та всежь ми убитого жалъ* (БР 1876, с. 23); *Скажи ми/мені, вѣщуне, а правду всю, чи скоро ѣ якою я смертю умру?* (БР 1876, с. 12; ЛІМ 1914, с. 69); *Охъ, бо порадики забрала ми/мені судъба* (БР 1876, с. 21; ЛІМ 1914, с. 85). Ця давня форма займенника збереглася в галицько-буковинських та карпатських говорах [16, с. 119; 21, II, с. 398].

Конструкції з давальним відмінком у сучасній українській літературній мові та в більшості діалектів звичайно безприменникові. Проте в карпатських говорах і в деяких говорах південно-західного наріччя (часто в буковинсько-покутських, зрідка в надністриянських) досить широко вживають конструкції

з прийменником *к* та його варіантами *д*, *ід*, *ид*, *г*, *ку*, *ко* та ін., яким у більшості українських діалектів, як і в літературній мові, відповідають конструкції родового відмінка з прийменником *до* [16, с. 159]. У поезії І. Франка виявляємо поодинокі вживання займенника *я* з прийменниками *до*, *ко* у формі давального відмінка замість родового: *Не вже-ж ко мні любов тобі вже надоїла?* (ДН 1911, с. 4); *А ангел з дали кличе: Д'міні! Д'міні!* (ЗВН 1887, с. 61; 1893, с. 157). Форма **д'міні**, уживана з прийменником *до*, вираженим як *д*, притаманна гуцульському говорові [17, с. 15]. Конструкція *до* + родовий відмінок із значенням адресата мовлення стала дуже активною і в більшості діалектів поступово витіснила конструкцію *к(ъ)*, *икъ*, *ку*, *ид* + давальний відмінок у цьому значенні [22, с. 180].

В орудному відмінку однини в аналізованих поезіях засвідчено дві варіантні форми – **мною/мнов**. Сучасна українська мова [15, с. 141], а також українська мова кінця XIX – початку XX ст. [9, с. 84; 8, с. 111; 14, с. 208] засвідчує форму *мною*: *І серце бідне рвєсь у мні, що ти злукавила зо мною* (ЗВН 1893, с. 79; див.ще: ЗВН 1887, с. 64; ЗВН 1893, с. 54); *Де я не йду, що не почну, все тїнь твою зо мною* (ІДЖ 1900, с. 7); *Ти знов літаєши надо мною, галко* (СТ 1906, с. 84; див. ще: СТ 1906, с. 47, 100, 127); *Так співав він сумуючи за мною* (ДН 1911, с. 20; див. ще: ДН 1911, с. 69, 76, 79, 101) тощо. Однак виявлено діалектну форму *мнов* у поезії «Ой чомуж ты мя тяжке горенько» із збірки «Баляды и рассказы» (1876): *Не великій то и посагъ за мновъ* (БР 1876, с. 16), а також у поетичному творі «Картка любови» із другого видання збірки «З вершин і низин», яка зумовлена потребами римуння (*мнов-любов*): *Слезами і горем ти знітована зо мнов! Нема стїни, перегорд між нами! Не знає стїн, перегорд любов!* (ЗВН 1893, с. 76). Ця словоформа виникла внаслідок «випадіння інтервокального *ј* між голосними і пов'язаної з цим зміни кінцевого *у* → *ю*» [23, с. 145] та збереглася в низці говорів південно-західного наріччя, зокрема в закарпатських [19, с. 264, 266, 277], гуцульських [18, с. 154], а також у говорі батюків [24, с. 49].

Отже, аналізовані поезії І. Франка репрезентують широке вживання варіантних форм займенника *я*, зокрема у формі родового та знахідного відмінків – *мене* / *мя*, у формі давального – *мені* / *міні* / *мні* / *ми* / *д'міні* / *ко мні*, у формі орудного – *мною* / *мнов*, що зумовлено впливом галицько-буковинської групи говорів південно-західного наріччя.

Варіантні відмінкові форми займенника ти. У родовому та знахідному відмінках досліджувані поетичні збірки І. Франка репрезентують використання форми **тебе**: *Весно, ох довго ж на тебе чекати!* (ЗВН 1887, с. 13), *Лиш тебе доведе до людей* (ЗВН 1887, с. 37), *Тебе ж спіткати годі* (ЗВН 1887, с. 46), *Піду і не візьму тебе з собою* (ЗВН 1887, с. 73); *Просила я тебе, чи ні?* (ДН 1911, с. 14), *Не суди, не спаде суд на тебе* (ДН 1911, с. 43) тощо. Вказана форма є нормативною і для сучасної української мови [15, с. 141], і для української мови XIX – початку XX ст. [9, с. 84; 8, с. 109; 114, с. 208].

Однак у збірці «З вершин і низин» (1887) фіксуємо два випадки вживання енклітичної форми **тя** в знахідному відмінку: *Хто тя хоче в пуга вкути!* (ЗВН 1887, с. 15); *І тоді вона тя, друже зрадить!* (ЗВН 1887, с. 35). Як зауважив І. Керницький, енклітичні займенникові форми найбільш представлені в галицьких пам'ятках XVI ст. [11, с. 126]. Для більшості говорів південно-західного наріччя ця форма досі є характерною [16, с. 120]; її фіксують бойківські говірки, а також надністриянські та надсянські [24, с. 49].

Давальний відмінок займенника *ти* в аналізованих поетичних творах І. Франка представлений варіантними формами *тоби/ти*. Більшість збірок репрезентує сучасну українську форму *тоби*, наприклад: *Не прийдесть тобі бути* (ЗВН 1887, с. 10); *Чи багато то це хвиль тобі гуляти лишить?* (ЗВН 1887, с. 47); *Та я тобі те коритце Склеплю на млі ока* (СТ 1906, с. 65); *Усе, чого тобі сей світ не дасть* (СТ 1906, с. 107); *Чи ждуть тобі це треба Поваги й блиску від будучини* (ДН 1911, с. 15); *Незліченими гадками Все тобі являть ся буду* (ДН 1911, с. 20) тощо.

Грамотичні праці XIX – початку XX ст. теж фіксують як нормативну саме цю форму [8, с. 111; 9, с. 84], проте В. Сімович зазначав, що в західноукраїнських говірках є «дуже багато старих і нарічевих форм у відміні цього займенника. Деякі з них попали у книжки. Вживали їх давніщі письменники Наддністрянщини та ще й Франко у перших своїх творах» [14, с. 208–209]. Зокрема коротку енклітичну форму *ти*, яка не засвоєна українською літературною мовою, виявлено у ранніх поезіях І. Франка: *Сотий разь ты кленусь* (БР 1876, с. 6); *Сли я ти кажу, То мусить бути правда* (ЗВН 1887, с. 71). На сьогодні зазначену форму фіксують як елемент архаїчної займенникової парадигми, що почав виходити з ужитку з XV ст. [17, с. 153] та який зберігся в говорах наддністрянських, надсянських, гуцульських, бойківських, лемківських, закарпатських» [23, с. 144; див. також: 17, с. 14–15, 20, с. 6].

У поезіях досліджуваних збірок виявляємо дві варіантні форми в орудному відмінку – *тобою/тобов*. Для сучасної української мови [15, с. 141], а також для української мови кінця XIX – початку XX ст. [9, с. 84; 8, с. 111; 14, с. 208] нормативною є форма *тобою*: *Бач, я, що в небесах не міг найти Богів – перед тобою клонюсь тоже* (ЗВН 1887, с. 60); *А впрічмі, сли тобі здаєсь, Що кривда сталась над тобою* (ЗВН 1887, с. 166); *Тобою я навчу їх відрікать ся Житя* (СТ 1906, с. 82); *І кладу перед тобою весь свій біль* (СТ 1906, с. 124); *З тобою враз не ляже в гріб* (ДН 1911, с. 14); *Сину мій, з тобою розстаю ся* (ДН 1911, с. 47) та ін. Однак у поезії «Святовечірня казка» із збірки «Давне і нове» І. Франка вжито діалектну форму *тобов*: *Коли ти сам, то знай, що я з тобов!* (ДН 1911, с. 6), яка виникла за аналогією до форми *мнов* [23, с. 145] та засвідчена у закарпатських [19, с. 264, 266, 277], гуцульських говорах [18, с. 154], а також у говорі батюків [24, с. 49].

Висновок і перспектива дослідження. Отже, в аналізованих поетичних творах І. Франка засвідчено використання варіантних форм особових займенників *я, ти* у формі родового (*мене, тебе*), давального (*мені/міні/мі/ми/ко мні/д'міні, тобі/ти*), знахідного (*мене/мя, тебе/тя*), орудного (*мною/мнов, тобою/тобов*), місцевого (*на мні*) відмінків однини, що зумовлено впливом говорів галицько-буковинської групи. Це наукове дослідження дає можливість побачити особливості вживання особових займенників в прижиттєвих поетичних виданнях І. Франка, а також показує хитання у виборі займенникових форм, заміну на діалектні форми або, навпаки, відмову від діалектної на користь сучасної. Таке паралельне використання в мові поезій І. Франка сучасних нормативних літературних та діалектних форм займенників *я, ти* відбиває особливості західноукраїнського варіанта літературної мови кінця XIX – початку XX ст., а також безпосередній вплив говірок на мову поета. Глибше досліджуючи варіантні відмінкові форми особових займенників інших літературних родів

письменника, а також інших письменників того часу, можемо простежити особливості творення літературної мови кінця XIX – початку XX століття.

Джерела матеріалу та їхні умовні скорочення:

- БР 1876** – Франко І. Баяди і розкази. Львів: Зь друкарнѣ Товариства имени Шевченка, 1876. 32 с.
- ДН 1911** – Франко І. Давне й нове. Друге побільшене видане збірки Мій «Ізмарад». Львів: Накладом українсько-руської видавничої спілки, 1911. 263 с.
- ЗВН 1887** – Франко І. З вершин і низин: Збірник поезій. Львів: [Б.в.], 1887. 251 с.
- ЗВН 1893** – Франко І. З вершин і низин: Збірник поезій. Друге, доповн. видане. Львів, накладом Ольги Франко, 1893. 468 с.
- ЗЛ 1896** – Франко І. Зівяле листе. Лірична драма. Львів: З друкарні Інст. Ставропігійського, 1896. 112 с.
- ЗЛ 1911** – Франко І. Зівяле листе. Лірична драма. Друге видане. Київ: Друкарня «С.В. Кульженко», 1911. 109 с.
- ІДЖ 1900** – Франко І. Із днів журби: поезії. Львів: З друкарні В. Шийковського, 1900. 127 с.
- ІЛМ 1914** – Франко І. Із літ моєї молодости. Збірка поезій Івана Франка з п'ятиліття 1874–1878. Львів, 1914. 126 с.
- МІ 1898** – Франко І. Мій Ізмарад: поезії. Львів: З друкарні нар. ст. Манецкого і Спілки під зарядом В. Годака, 1898. 174 с.
- СТ 1906** – Франко І. *Semper tigo*: Збірка поезій. Львів: накладом україн.-руської видавничої спілки, 1906. 135 с.

Література:

- Вихованець І. Числівник. *Граматика сучасної української літературної мови. Морфологія* / І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська, А. П. Загнітко, С. О. Соколова; за ред. К. Г. Городенської. Київ: Видавничий дім Д. Бураго, 2017. С. 318–362.
- Горпинич В. *Морфологія української мови*. Київ: ВЦ «Академія», 2004. 336 с.
- Плющ М. Займенник. *Сучасна українська літературна мова: Морфологія. Синтаксис* / А.К. Мойсієнко, І.М. Арібжанова, М.Я. Плющ та ін. Київ: Знання, 2010. С. 103–113.
- Вихованець І. Іменник. *Граматика сучасної української літературної мови. Морфологія* / І. Р. Вихованець, К.Г. Городенська, А.П. Загнітко, С.О. Соколова; за ред. К.Г. Городенської. Київ: Видавничий дім Д. Бураго, 2017. С. 69–242.
- Вихованець І. Прикметник. *Граматика сучасної української літературної мови. Морфологія* / І.Р. Вихованець, К.Г. Городенська, А.П. Загнітко, С.О. Соколова; за ред. К.Г. Городенської. Київ: Видавничий дім Д. Бураго, 2017. С. 259–305.
- Вихованець І. Займенникові слова. *Теоретична морфологія української мови. Академічна граматика української мови* / І. Вихованець, К. Городенська; за ред. І. Вихованця. Київ: Пульсарі, 2004. С. 184–216.
- Шевельов Ю. Нарис сучасної української літературної мови та інші лінгвістичні студії (1947–1953 рр.) / упорядк.: Л. Белея, Л. Нуждак. Київ: Темпора, 2012. 664 с.
- Тимченко С. Українська граматика. 2-ге вид. Київ: Друкарня Ун-ту св. Володимира Акц. Т-ва друк. і видавн. діла, 1917. 168 с.
- Смаль-Стоцький С., Гартнер Ф. *Граматика руської мови*. Вид. 3. Відень, 1914. 202 с.
- Самійленко С. П. Прикметник. *Безпалько О.П., Бойчук М.К., Жовторбях М.А., Самійленко С.П., Тараненко І.Й. Історична граматика української мови*. Київ: Радянська школа, 1962. С. 273–299.
- Керицький І. Система словозміни в українській мові. На матеріалах пам'яток XVI ст. Київ: Наукова думка, 1967. 287 с.
- Крижанівська О. Історія української мови. Історична фонетика. Історична граматика. Київ: ВЦ «Академія», 2010. 248 с.
- Шпиль О. *Граматика і семантика займенника в українській мові*

- XVI–XVII ст. : дис.... канд. філол. наук : 10.02.01. Львівський національний ун-т ім. І. Франка. Львів, 2016. 280 с.
14. Сімович В. Граматика української мови для самовчання та в допомогу шкільній науці. Друге видання з одніми й додатками. Київ – Ляйпціг : Українська накладня, 1919. 584 с.
 15. Український правопис. Київ : Наукова думка, 2019. 391 с.
 16. Бевзенко С. П. Українська діалектологія. Київ : Вища школа, 1980. 233 с.
 17. Хобзей Н., Ястремська Т. Березівська говірка на карті Гуцульщини. *Негрнич М. Скарби гуцульського говору*: Березів. Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2008. С. 6–17.
 18. Бевзенко С. П. Історична морфологія української мови (Нариси із словозміни та словотвору). Ужгород: Закарпатське обласне видавництво, 1960. 416 с.
 19. Панькевич І. Українські говори Підкарпатської Русі і сумежних областей. Частина І. Звучня і морфологія. Прага, 1938. 550 с. Прага, 1938. 555 с.
 20. Сабадош І. Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району. Ужгород : Ліра, 2008. 478 с.
 21. Онишкевич М.Й. Словник бойківських говірок. Київ : Наукова думка, 1984. Ч. I: А–Н. 495 с.; Ч. II: О–Я. 517 с.
 22. Історія української мови Синтаксис. Київ, 1983. 502 с.
 23. Самійленко С. П. Іменник. *Бевзенко С. П., Грищенко А. П., Лукінова Т. Б., Німчук В. В., Русанівський В. М., Самійленко С. П. Історія української мови. Морфологія*. Київ : Наукова думка, 1978. С. 16–128.
 24. Верхратський І. Говір батюків. *Збірник філологічної секції Наукового товариства ім. Шевченка*. Т. 15. Львів, 1912. 308 с.

Shmilyk I. Variant forms of the personal pronouns “I, you” in Kameniar's poetic works

Summary. The article represents various approaches to the interpretation of a pronoun as a part of speech (according to modern Ukrainian linguistic studies): the traditional approach, according to which pronoun is an independent, variable part of speech with a part-linguistic meaning of deicticity (indicates objects, signs and quantity, but does not name them) ; a non-traditional approach, according to which a pronoun does not form

a separate part of speech, but is a subclass of a noun, adjective, numeral or adverb. O. Potebnia did not consider pronoun as a part of speech. I. Kucherenko, V. Horpynych, I. Vyhovanets, K. Horodenska do not consider the pronoun to be an independent part of speech. According to linguists, those words that are traditionally called pronouns should belong either to nouns, or to adjectives, or to numerals, or to adverbs. The article adheres to the traditional viewpoint, since in the linguistic works of the late 19th and early 20th centuries, a pronoun is a separate part of speech. The research indicates that the Ukrainian language of the late 19th and early 20th centuries, unlike the modern one, represents two types of pronoun declension – Eastern Ukrainian and Western Ukrainian, which led to the presence of variant forms. Such alternative pronominal forms can be traced in the work of Kameniar. The article depicts variant case forms of the personal pronouns “I, you”. The source base is all of Kameniar's lifetime collections: "Ballady i Kazky" (1876), "Z vershyn i Nyzyn" (1887, 1893), "Ziviale Lystia" (1896, 1911), "Mii Izmarahd" (1898), "Davnie i Nove" (1911), "Iz dnuv Zhurby" (1900), "Semper tiro" (1906), "Iz lit moyiei molodosty" (1914). In the analyzed poetic works of I. Franko, there is evidence of the employment of variant forms of the pronoun “I”, in particular in the forms of the genitive and accusative cases – mene / mia, in the dative form – meni / mini / mni / my / d'myni / ko mni, in the instrumental form – mnoiu / mnov. Variant case forms of the personal pronoun “you” are also presented, in particular: in the genitive and accusative cases I. Franko's poetic collections represent the usage of the form “tebe”. However, two cases of the usage of the enclitic form “tiav” for the accusative case were also confirmed. The dative case- the form tobi / ty, as well as the instrumental case – toboiu / tobov. These variant forms are influenced by the dialects of the Galician-Bukovyna group, as well as by subordination to the norms of the Western Ukrainian variant of the literary language.

Key words: I. Franko, Kameniar, poetry, lifetime editions, personal pronouns “I, you”, pronoun declension, variant word forms.